

พญาขอ Snake Plant

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Clinacanthus nutans* (Burm.f.) Lindau

วงศ์ Acanthaceae

ชื่อท้องถิ่น ผักมันไก่ ผักลิ้นเขียด พญา ปล้องคา พญาปล้องคา เสลดพังพอน
เสลดพังพอนตัวเมีย

ไม้พุ่ม ใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามในระนาบเดียวกัน เส้นใบร่างแห ก้านใบสั้น โคนมน ปลายเรียวแหลม ขอบเรียบ ลำต้นกลมเกลี้ยง ข้อชัดเจน ดอกออกเป็นช่อ ดอกย่อย มีกลีบประดับ กลีบดอกสีแดง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันปลายแบ่ง 2 ปาก ผลแห้ง เมื่อแก่แล้วแตก

สรรพคุณ บรรเทาอาการจากแมลงกัดต่อย ผื่นคัน และบรรเทาอาการอักเสบจากการติดเชื้อไวรัสเริ่มและงูสวัด
รูปแบบยาที่ใช้ในบัญชียาหลักแห่งชาติ มีดังนี้

1. ยาครีม ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (95 เปอร์เซ็นต์) ของพญาขอร้อยละ 4 - 5 โดยน้ำหนัก (w/w) บรรเทาอาการของเริ่มและงูสวัด

2. ยาขี้ผึ้ง ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (95 เปอร์เซ็นต์) ของพญาอ ร้อยละ 4 - 5 โดย น้ำหนัก (w/w) บรรเทาอาการอักเสบ ปวด บวมจากแมลงกัดต่อย
3. สารละลาย ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (70 เปอร์เซ็นต์) ของ พญาอในกลีเซอรินร้อยละ 2.5-4 โดยน้ำหนัก (w/w) สารละลาย (สำหรับป้ายปาก) รักษาแผลในปาก (aphthous ulcer) แผลจากการฉายรังสีและเคมีบำบัด
4. ยาโลชั่น ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (70 เปอร์เซ็นต์) ของพญาอร้อยละ 1.25 โดยน้ำหนัก (w/w) บรรเทาอาการผดผื่นคัน ลมพิษ ตุ่มคัน
5. ยาทิงเจอร์ ที่มีสารสกัดเอทิลแอลกอฮอล์ (70 เปอร์เซ็นต์) ของพญาอสด ร้อยละ 10 โดยน้ำหนักต่อปริมาตร (w/v) บรรเทาอาการของเริม และงูสวัด

วิธีเตรียมสารสกัดพญาอ¹ ใช้ใบสด 1 กก. ล้างให้สะอาด ปั่นละเอียด เติมน้ำ 70% 1 ลิตร หมัก 7 วัน (แอลกอฮอล์ที่ใช้ต้องเป็น เอทานอล หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เอทิลแอลกอฮอล์ เท่านั้น) กรองเอาแต่ของเหลว มา ระเหยแอลกอฮอล์ออกให้ปริมาตรลดลงครึ่งหนึ่ง (ในอุตสาหกรรม ต้องใช้เครื่องระเหยแห้งระบบปิด) ถ้าจะใช้ทาใน ปากรักษาอาการอักเสบจากแผลร้อนในหรือเริม ให้เติม กลีเซอรินเท่าตัว ผสมให้เข้ากัน ถ้าใช้กับอาการผื่นคันและ การอักเสบที่ผิวหนังผสมเข้ากับโลชั่นที่ใช้อยู่ หรือ ใช้ผสมทาเป็นยาหม่องทาแก้พิษแมลงกัดต่อย (เปอร์เซ็นต์ที่ใช้ ตามที่ระบบในบัญชียาหลักแห่งชาติ)

การศึกษาทางเภสัชวิทยา

สารสกัดเอทานอลมีฤทธิ์ต้านการอักเสบ ซึ่งอาจเกิดจากสารกลุ่ม flavonoids สารกลุ่ม monoglycosyl diglycerides² ยับยั้งเชื้อไวรัสเฮอร์ปีส์ซิมเพลกซ์ HSV-1 และ HSV-2 โดย 1,2-O-dilinolenoyl-3-O-b-d-glucopyranosyl-sn-glycerol³ ออกฤทธิ์ดีที่สุด นอกจากนี้ pheophytins อนุพันธ์ของคลอโรฟิลล์ ต้านไวรัส ชนิดเฮอร์ปีส์ซิมเพลกซ์ โดยตรงก่อนที่เข้าสู่ host cells⁴

การศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพญาอมีหลากหลาย Leng Wei Khoo และคณะได้รวบรวมและ สรุพบว่าสารสกัด polar แสดงฤทธิ์ ต้านการอักเสบ ต้านไวรัส ต้านเซลล์มะเร็ง มีผลต่อภูมิคุ้มกัน และ neuromodulating รวมถึง การป้องกัน plasmid DNA สารสกัด semipolar extract มีฤทธิ์ antiviral, anticancer และทำให้แผลหายเร็วขึ้น ส่วนสารสกัด nonpolar มีฤทธิ์ที่ดีในการต้านเซลล์มะเร็ง⁵

การศึกษาทางคลินิก Randomized control trial 4 รายงาน ในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2535-2539 ใน คนไข้ 286 ราย ได้รับครีมพญาอ 151 ราย ประเมินว่าการใช้ครีมพญาอให้ผลดีต่อการรักษา ผู้ป่วยติดเชื้อ *Herpes genitalis* และ *H. zoster*⁶

เอกสารอ้างอิง

¹ คณะอนุกรรมการพัฒนาบัญชียาหลักแห่งชาติ สำนักยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา คู่มือการผลิตและการประกัน คุณภาพเภสัชตำรับโรงพยาบาล จากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๕.

-
- ² Janwitayanuchit W, Suwanborirux K, Patarapanich C, Pummangura S, Lipipun V, Vilaivan T. Synthesis and anti-*Herpes simplex* viral activity of monoglycosyl diglycerides. *Phytochemistry* 2003; 64: 1253-64.
- ³ Walter C. Taylor and Pittaya Tuntiwachwuttikul. Constituents of a Thai medicinal plant: *Clinacanthus nutans* Lindau. International Conference on Natural Products and Physiologically Active Substances (ICNPAS-2004) September 12-17, 2004, Novosibirsk, Russia Oral Communication
- ⁴ Santi Sakdarat , Aussavashai Shuyprom, Chamsai Pientong , Tipaya Ekalaksananan , Sasithorn Thongchai. Bioactive constituents from the leaves of *Clinacanthus nutans* Lindau . *Bioorganic & Medicinal Chemistry* 2009; 17: 1857–1860.
- ⁵ Leng Wei Khoo, Siew Audrey Kow, Ming Tatt Lee, Chin Ping Tan, Khozirah Shaari, Chau Ling Tham, Faridah Abas. A Comprehensive Review on Phytochemistry and Pharmacological Activities of *Clinacanthus nutans* (Burm.f.) Lindau. *Evid Based Complement Alternat Med* 2018 Jul 4;2018:9276260.
- ⁶ Chuenjid Kongkaew ,Nathorn Chaiyakunapruk. Efficacy of *Clinacanthus nutans* extracts in patients with herpes infection: systematic review and meta-analysis of randomised clinical trials. *Complement Ther Med* 2011; 19(1): 47-53.